

EMLÉKEZÉS PAPP ERZSÉBETRE, AZ AGROBOTANIKUS FESTŐMŰVÉSZRE

SZABÓ LÁSZLÓ GYULA

Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar Gyógyszerészeti Intézete,
7624 Pécs, Honvéd u. 3.; szabol@gamma.ttk.pte.hu

Dr. Papp Erzsébetet keresztényi hitből fakadó türelem, megértés és jószág jellemezte. Ragaszkodott származásának hagyományaihoz, élete végéig bibliaolvasó reformátusként buzgó tagja volt az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek.

Segítőképz és szeretettel megáldott természete, kedves naivitása mindenkiben megbecsülést és viszontszeretetet váltott ki.

Ragaszkodott az élővilág értékeihez, a népi kultúrához, különösen erdélyi kapcsolataihoz (Budapestről gyakran utazott budakalászi kis kertjébe, nyaranta meglátogatta rokonait Máramarosszigeten). Szerény, csendes természete ellenére erős akarat és küzdőképesség jellemezte.

Különös adottsága volt az apró részletekre is kiterjedő, éles megfigyelőkészség. Kiválóan és gyorsan rajzolt akár portrékat is (pl. Csapody Veráról, Boros Ádámról), de a növényábrázolásban csúcsosodott ki festőművész tehetsége. Egyedi módon, művészi lényegre látással, a fény és árnyék tökéletes érzékelésével főként magvakat és morfológiai rajzokat, akvarelleket készített különféle, kultúrnövényekről szóló tudományos művekhez.

A növényi magok csodálatos változatosságának szenvedélyes szemlélete élete végéig tartott. Kutatta a magvak nyugalmát, „alvó állapotának” jellemzőit, csírázását, a dormancia endogén ritmusát.

A magyar kultúrnövények génbankjának fajtagyűjteménye alapján elkészítette azt a két kötetes atlaszt, ami sokáig megőrzi nevét. Kitartó akarata és szorgalma eredménnyel járt, fontos értékmentést végzett.

Mint nevelő pedagógus tanítványainak háláját mindvégig érezte, sokat emlékezett pilisi tanítói éveire. Mint kutató kertész-botanikus védelmébe vette a tápiószelei régió védelemre érdemes növényeit, természetes növénytársulásait.

Dr. Papp Erzsébet 1923. szeptember 1-én, Budapesten, harmadik gyermekként született máramarosszigeti szülőktől. 2011. november 10-én, 88 éves korában Budapesten hunyt el.

Apja Papp Gyula, akinek ősei, mint örmények 1670-ben jöttek Dél-Erdélybe. Apja Nagyenyeden született, Máramarosszigeten jogakadémiát végzett, anyja (Ötvös Lenke)

máramaroszigeti. Nagyapja Csiszár István, nagyanyja Szilágyi Eszter. Nagyszüleire mindig a legnagyobb szeretettel emlékezett. Náluk töltötte minden szabadidejét. Anyja testvére – Csiszár Sándor – gazdasági akadémiát végzett, a hegyi legelők botanikai gazdagságát – kislánként – általa érzékeltte először.

Elemi és polgáriskolai évei után a Práter utcai Zrínyi Ilona leányliceumban tanult. 1942-ben, a Kecskeméti Református Tanítóképző elvégzése után átmenetileg két évig Őrszentmiklóson (Őrbottyán) tanított mintegy 80 gyermeket, osztatlan iskolában. A háború után a Szegedi Polgári Iskolai Tanárképzőre járt és 1947-ben tanári oklevelet szerzett. Mint tanár a Pest megyei Pilisen, majd 8 évig Budapesten tanított és nevelt állami gondozottakat. Szerette munkáját, mégis, kétszer is megkísérelte a felvételt a Képzőművészeti Főiskolára. A szakmai próba sikerült, mégis – politikai okokból – elutasították. A Kertészeti Kutató Intézetben helyezkedett el technikusként. Az Út- és Vasútervező Vállalatnál is dolgozott. Munka mellett, levelező hallgatóként, 1959-től 1962-ig elvégezte a Kertészeti Főiskolát. Mint okleveles kertész-mérnök a Kertészeti Kutató Intézetbe került Kovács Zoltán, híres dísnövény-nemesítő mellé. Rövid ideig a Gyógynövény Kutató Intézetben is dolgozott. 1965-ben Jánossy Andor felvette az Országos Agrobotanikai Intézetbe tudományos kutatónak. Ettől kezdve foglalkozott kultúrnövények botanikai kutatásával, melyet élete végéig folytatott. Itt olyan kiváló munkatársai voltak, mint néhai Boros Ádám botanikus professzor, neves moha- és flórakutató, továbbá néhai Mándy György professzor, a magyar mezőgazdasági botanika legnagyobb alakja. A csírázásélettani vizsgálati módszereket dr. Schmidt Gabriella, korábbi laboratóriumvezető útmutatásával sajátította el.

1. kép. Boros Ádámmal farmosi maggyűjtő úton
(fotó: Szabó László Gyula)

Doktori dolgozatát 1972-ben növényélettanból írta, *„Búza fajok ökológiai vizsgálata a szemfejlődéssel kapcsolatban, Mándy György módszerével”* címen, az ELTE Növényélettani Tanszékén, Frenyó Vilmosnál. Közben, 1971-ben az Országos Ösztöndíj Tanács pályázatát elnyerve hét hónapot töltött Koppenhágában, a dániai magvizsgáló intézetben. Előzőleg szorgosan tanulmányozta Zsák Zoltán maggyűjteményét az akkori Országos Vetőmag Felügyelőségen (Schermann Szilárd főleg ezt a maggyűjteményt használta nevezetes magatlaszának elkészítéséhez). Papp Erzsébet a dániai intézetben a káposztafélék magvizsgálatával foglalkozott. Egyre több magról készített morfológiai képeket. Ennek eredménye, hogy magrajz-illusztrációi (kb. 300 magról, illetve termésről) ékesítik a dániai Hans Arne Jensen magmorfológiai bibliográfiáját (*Bibliography on Seed Morphology*, Barkema Publ., Rotterdam, 1998).

Tápiószelén a magvak tartós tárolásának, életképességének csírázási jellemzőit kutatta. 1982-ben – az Eucarpia szervezésében – a Kew Gardenben előadást tartott a mag-nyugalom megszaki­tásának lehetőségeiről „Methods appropriate to breaking dormancy” címmel.

Papp Erzsébet kutatási munkájának nagy része volt abban, hogy kialakulhatott a mezőgazdasági növények génbankja az Országos Agrobotanikai Intézetben, Tápiószelén (ma: Növényi Diverzitás Központ). 1982-ig volt aktív munkatársa az Intézetnek.

Nyugdíjasként lelkes buzgalommal állította össze az Országos Agrobotanikai Intézet történetét 1958-tól 1974-ig, a rendelkezésére álló irattári adatok alapján. Ez az időszak volt az Intézet hőskora, Jánossy Andor munkásságának kiteljesedése. Ezek az adatok megalapozhatják egy későbbi, pontos, tudománytörténeti visszatekintés megírását.

Külön érték, hogy tanulmányt írt a „Tesszedik Brigád működésének 10 évéről” (*Agrártörténeti Szemle* 2003).

Rajz- és akvarellkészítés terén különleges tehetségnek számított. Számos akadémiai kultúrflóra-füzetben és könyvben (eleinte Jánossy Andor herefélékről, majd *Vicia* fajokról írt könyveiben) jelentek meg szép festményei és pontos botanikai rajzai. Levélbeli közlését figyelembe vevő, a növényábrázolás hazai történetét is tárgyaló, monográfikus cikk (BALOGH L., VIG K. 2002: Vízkeleti Vargha Andor növényábrázolásai 1924–1926, a szombathelyi Savaria Múzeumban. *Savaria – a Vas Megyei Múzeumok Értesítője*, Szombathely 26/2001, pp. 7-40.) alapján nem túlzó az a vélemény, hogy kultúrnövényekről (fajtákra is kiterjedően!) készült illusztratori és kb. 400 akvarellre tehető festőművészi munkássága a hazai növényábrázolásban kiemelkedőnek tekinthető. (Ebben a számban nincs benne a későbbi atlasz 760 akvarellje!)

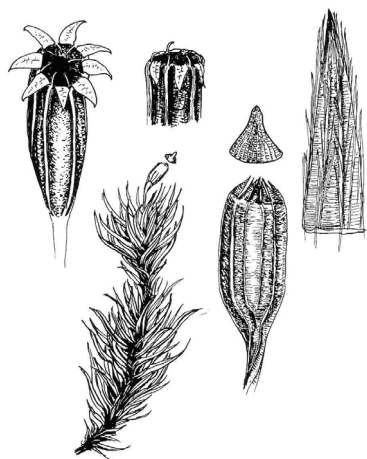
Illusztratori életművéből időszakos kiállítások megrendezésére is sor került. 1997-ben Szabó István rendezésében Keszthelyen „Az ember teremtette növénycsodák – festmények és rajzok” címmel [in SZABÓ I. (szerk.): Aktuális flóra- és vegetációkutatás a Kárpát-medencében. VI. kiadvány 3. füzet – összefoglaló értékelés, Kiállítók és kiállítások, Keszthely, 2004. február 26–29.], majd ugyanez Szabó T. Attila rendezésében Szombathelyen is.

Örök vágya maradt a megporzás mechanizmusának, a virágbiológia rejtélyeinek megörökítése. Szeretett volna kisebb, gyerekeknek szóló kultúrnövény-magatlaszt készíteni, felkeltve a figyelmet a termesztett növényfajták sokféleségére, a magvakban megmutatózó sajátos szépségekre. Rendkívüli akarásának és töretlen hitének köszönhetjük azt a példás munkát, ami maradandó emléket állít az Agrobotanikai Intézet génbank szerepének. Két kötetben színes akvarellekből álló atlaszt (760 képet festve) és fajtaleírásokat készített fontos kultúrnövényekről: borsó, burgonya, búza, cirok, csicsóka, csillagfűrt, sárgadinnye, görögdinnye, lencse, mák, muhar, napraforgó, paprika, paradicsom, uborka. A nagyszabású és maga nemében egyedülálló atlasz a Mezőgazda Kiadó gondozásában és a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával, korlátozott példányszámban jelent meg. A művet 'Az Év Szerzője'-díjjal ismerték el. (Megtekinthető a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban más, hátrahagyott munkáival együtt.) Munkásságáért 'Széchenyi István emlékérem' kitüntetésben is részesült.

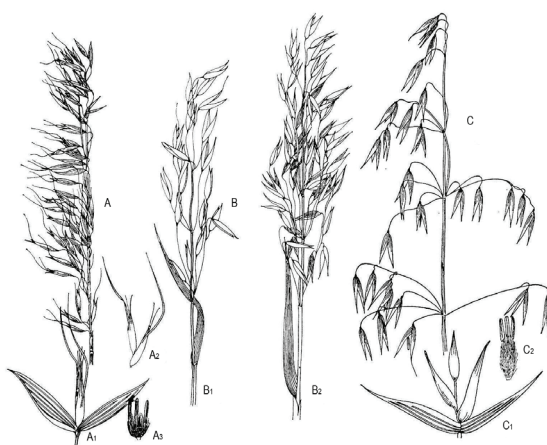
Buzgó tagja volt a Magyar Biológiai Társaság Botanikai Szakosztályának. Kedves, kollegiális kapcsolatot tartott élete végéig Paál Huba igazgatóval, Surányi Dezső kutató-professzorral, Szabó István professzorral, Walcz Ilona mikológussal, Bárdy Ágnes agrobotanikussal, Balogh Lajos botanikus muzeológussal, Szabó T. Attila professzorral és e sorok írójával.

Köszönöm a Botanikai Szakosztály vezetőségének, hogy az emlékezés megírására felkért! A Botanikai Szakosztály tagjai szeretettel emlékeznek Papp Erzsébet agrobotanikus-illusztrátorra, a magvak életének kutatójára!

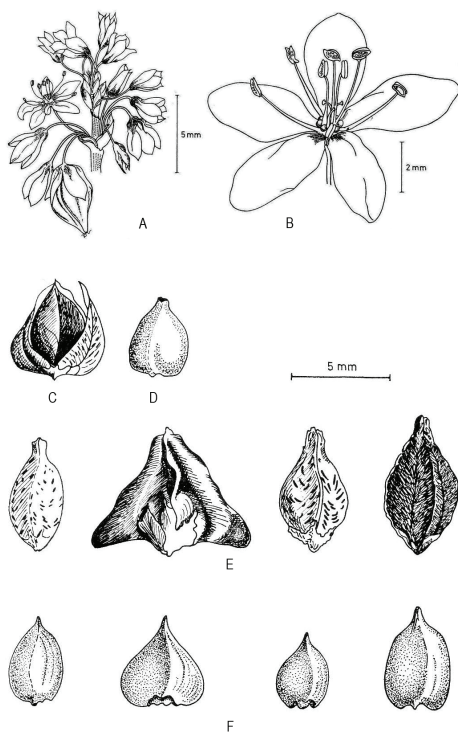
Papp Erzsébet illusztrációi (válogatás):

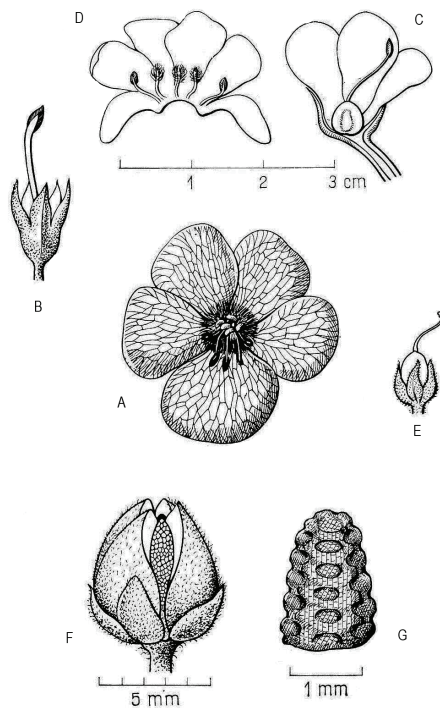
1. ábra. *Ulota ulophylla* mohafaj
(SZABÓ I., SZABÓ L. Gy. (szerk.):
Boros Ádám Breviárium-ból, 2008)

2. ábra. „A zab” kultúrflóra-füzetből:
bugatípusok

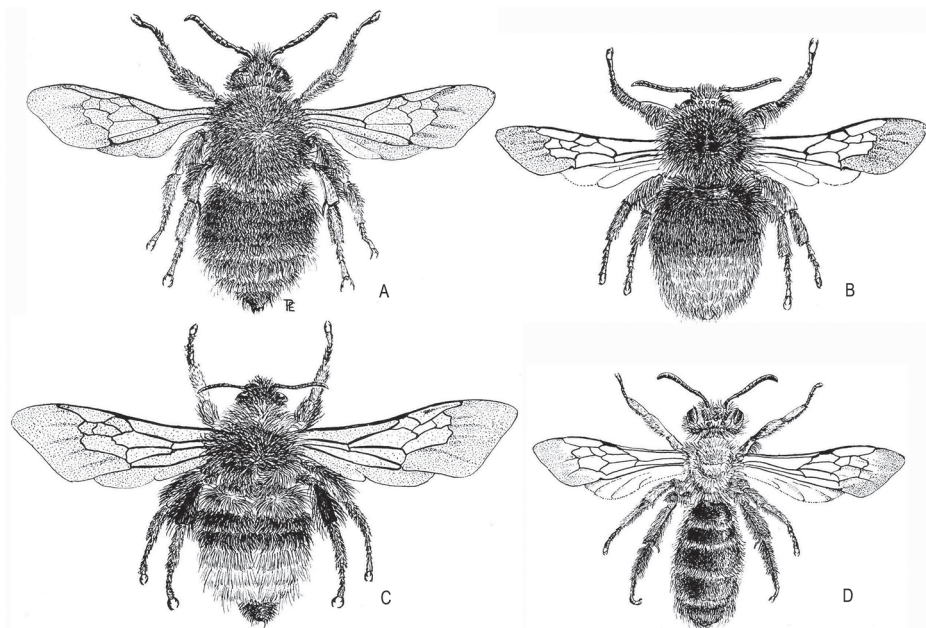

3. ábra. „A pohánka és a tatárka” kultúrflóra-füzetből:
a pohánka virágzata, virágja, makkocskatípusok,
legelső sorban magvak

4. ábra. „Az ökörfarkkóró” kultúrflóra-füzetből:
virág és részei, alul termés és mag

5. ábra. „A napraforgó” kultúrflóra-füzetből: napraforgót látogató vadméhek: *Bombus derhamellus* (A), *Bombus lapidarius* (B), *Bombus hortorum* (C), *Andrena flavipes* (D)

Papp Erzsébet közleményei

- PAPP E. 1967: Néhány makro- és mikroszkópos különbség a tetraploid és diploid vöröshere csíranövényei között. *Agrobotanika* 1965. VII/2., pp. 67–79.
- PAPP E. 1967: A vetőmagvak modern raktározása. *Természettudományi Közlöny*, 1967. január.
- PAPP E. 1968: Adatok a lencsefajták alakítani jellemzéséhez. *Agrobotanika* 1966. VIII., pp. 69–85.
- PAPP E. 1968: Lencsefajták csírázási hőoptimumának vizsgálata. *Agrobotanika* 1967. IX., pp. 143–146.
- PAPP, E. 1968: Development and germination of the grains of winter barleys as affected by meteorological factors. *Acta Agronomica Academiae Scientiarum Hungaricae* 17: 161–170.
- PAPP E. 1968: A Trifolium fajok körében előforduló rendellenes alakulások. In: *A herefajok termesztése és nemesítése* (szerk.: JÁNOSSY A.). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1969: A paradicsom őse. *Természet Világa* 1969/9: 401–403.
- PAPP E. 1971: A Vicia fajok körében előforduló rendellenes alakulások. In: *A Vicia fajok termesztése és nemesítése* (szerk.: JÁNOSSY A.). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1971: A lencse természetstörténete és elterjedése. In: *A lencse – Lens culinaris Medik* (szerk.: MÁNDY Gy., KISS B.). Magyarország Kultúrflórája III/15., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1971: A lencse külső alakzata. Rendellenes alakulások. In: *A lencse – Lens culinaris Medik* (szerk.: MÁNDY Gy., KISS B.). Magyarország Kultúrflórája III/15., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1971: A lencse csírázása. In: *A lencse – Lens culinaris Medik* (szerk.: MÁNDY Gy., KISS B.). Magyarország Kultúrflórája III/15., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1971: A lencse virágzásbiológiája. In: *A lencse – Lens culinaris Medik* (szerk.: MÁNDY Gy., KISS B.). Magyarország Kultúrflórája III/15., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1971: Lencsefajták. In: *A lencse – Lens culinaris Medik* (szerk.: MÁNDY Gy., KISS B.). Magyarország Kultúrflórája III/15., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1971: Az uborkamag érési fokának biztosabb megállapítása. *Agrobotanika* 1969. XI., pp. 187–192.
- PAPP E. 1971: Néhány vadparadicsom faj magjainak vizsgálata. *Agrobotanika* 1969. XI., pp. 181–186.

- PAPP E. 1971: Virágzásbiológiai megfigyelések egyes *Lupinus* fajok körében. *Növénytermelés* 20/4: 303–308.
- MÁNDY GY., SZABÓ L., PAPP E. 1971: A csírázás kardinális pontjainak vizsgálata mák- és lenfajtáknál. *Agrobotanika* 1969. XI., pp. 169–174.
- PAPP E. 1971: Adatok néhány őszi búza szentermés-éresi stádiumainak ismeretéhez. In: *Búzatermesztési Kísérletek 1960-1970* (szerk.: BAJAI J.). Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 189–195.
- PAPP E. 1972: A Kecskeméti 114 F1 hibrid és a Hokus csemegeuborka összehasonlító vizsgálata. *Agrobotanika* 1971. XIII., pp. 87–94.
- PAPP E. 1972: A *Cucurbita moschata* convar. *moschata* két termesztett fajtája. *Növénytermelés* 21/1: 89–91.
- SZABÓ L. GY., BARANYI I., PAPP E. 1972: Adatok az articsóka (*Cynaras colymus* L.) farmakobotanikai jellemzéséhez. *Gyógyszerészet* 16: 53–57.
- PAPP, E. 1973: Species of the *Brassica* genus distinguished by the photometric study of the colour substance complex in the seed. *Acta Agronomica Academiae Scientiarum Hungaricae* 22: 59–66.
- PAPP E. 1974: A virágok élete. *Természet Világa* 1974/9: 405–406.
- PAPP E., SIPOS E. 1975: *Diszfűvek, kerti gyepek és pázsitok*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 215 pp.
- SZABÓ L. GY., PAPP E. 1975: A *Tagetes*-fajok gyógyászati felhasználása – botanikai, kémiai, hatástani és agromóiai jellemzés. *Gyógyszerészet* 19: 281–285.
- PAPP E. 1977: Búza (*Triticum aestivum* L.) és takarmánybúkköny (Vicia sativa L.) vetőmagtétel raktározása szilikagéllal. *Agrobotanika* 1975. XVII., pp. 131–135.
- KOMLÓSSY GY., PAPP E. 1977: Emlékezés Schmidt Gabriellára (1900-1975). *Agrobotanika* 1975. XVII., pp. 31–34.
- PAPP, E., MÁTÉ, P. 1977: Preliminary investigation on the chemical nature of fluorescent substances in lentil seeds. *LENS: Lentil Experimental News Service*, Crop Development Centre University Saskatchewan, Saskatoon, Canada, pp. 3–5.
- PAPP E. 1979: *Amaranthus* fajok magélettani vizsgálata. *Fajtakísérletezés* 1977., pp. 255–260.
- PAPP, E. 1979: Electroconductivity of aged seed of lentil and tobacco. *LENS: Lentil Experimental News Service*, Crop Development Centre University Saskatchewan, Saskatoon, Canada, pp. 22–23.
- PAPP E. 1979: Rendellenes alakulások. In: *A lucerna termesztése* (szerk.: BÓCSA I.). Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 40–41.
- PAPP E., SZABÓ L. 1979: A szója csírázási hőmérséklete. *Botanikai Közlemények* 66: 263–267.
- PAPP E. 1980: Rendellenes alakulások. In: *A borsó – Pisum sativum* L. (szerk.: MÁNDY GY., SZABÓ L., ÁCS A.). Magyarország Kultúrflórája III/17., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1980: A magvak tárolása. In: *A magbiológia alapjai* (szerk.: SZABÓ L. GY.). Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 153–163.
- MÁNDY GY., PAPP E. 1980: A pohánka és a tatárka csírázása. In: *A pohánka és a tatárka – Fagopyrum esculentum Mönch., F. tataricum (L.) Gaertn.* (szerk.: KÁRPÁTI I., BÁNYAI L.). Magyarország Kultúrflórája VII/10., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP, E., SZABÓ, L. GY. 1982: Methods appropriate to breaking dormancy. Seed management techniques for genebanks. Proceedings of a Workshop, Royal Botanic Gardens, Kew, 6–9 July.
- PAPP E. 1982: A zab virágzásbiológiája. In: *A zab – Avena sativa* L. (szerk.: SZABÓ L.). Magyarország Kultúrflórája IX/1., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1983: A ricinus csírázása. In: *A ricinus – Ricinus communis* L. (szerk.: SZABÓ L., JÁKY M.). Magyarország Kultúrflórája IV/20., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZABÓ L., PAPP E. 1983: A ricinus fejlődése és virágzásbiológiája. In: *A ricinus – Ricinus communis* L. (szerk.: SZABÓ L., JÁKY M.). Magyarország Kultúrflórája IV/20., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP, E., VÁLI, A. 1984: Germination physiology of tobacco seed. *Acta Agronomica Academiae Scientiarum Hungaricae* 33: 100–111.
- SZABÓ L., SZ. SIPOS I., PAPP E. 1984: A napraforgó csírázása a kaszátérés és -utóérés folyamán. *Növénytermelés* 33: 313–318.
- PAPP E., SZABÓ L. GY., WALCZ I. 1986: *Vetőmag-ismereti zsebkönyv*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- PAPP E. 1987: Rendellenes alakulások. In: *A lucerna (Medicago sativa L.) és rokonai* (szerk.: BÓCSA I., SZABÓ L.). Magyarország Kultúrflórája III/3., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FEHÉR M., PAPP E., SZABÓ L. GY. 1987: *Calendula officinalis* L. a fitoterápiában. *Gyógyszerészet* 31: 301–303.
- PAPP, E., KÖRÖSI, F., KEMÉNY, A. 1995: Identification of seeds of *Brassica* species on the bases of seed extracts by means of spectrophotometric method. ISTA Conference, Copenhagen in Seed Science and Technology.

- PAPP E., SZABÓ L. Gy. 1996: Mándy György fenoökológiai módszere. *Növénytermelés* 45: 583–586.
- PAPP E. 2003: Egy értelmiségi vállalkozás 1956 után (A Tessedik Brigád működésének 10 éve). *Agrártörténeti Szemle – Historia Rerum Rusticarum* XLV/3–4: 571–574.
- PAPP E. 2005: *Magélettan*. Egyetemi jegyzet, Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Gödöllő, 64 pp.
- PAPP E. 2007: *Haszonnövények színes atlasza I–II*. (I. kötet: *Képek*, II. kötet: *Fajtaleírások*). Mezőgazda Kiadó, Budapest, 638 pp.

Fontosabb, külső alaktani rajzait, akvarelljeit tartalmazó művek

- JÁNOSSY A. 1968: *A herefajok termesztése és nemesítése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY A. 1971: *A Vicia fajok termesztése és nemesítése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MÁNDY Gy., KISS B. 1971: *A lencse – Lens culinaris Medik.* Magyarország Kultúrflórája III/15., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BOROS Á. 1974: *Az ökörfarkkóró – Verbascum phlomoides L.* Magyarország Kultúrflórája V/20., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BOROS Á. 1975: *A mézontófű – Phacelia tanacetifolia Benth.* Magyarország Kultúrflórája IV/22., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BÓCSA I. (szerk.) 1979: *A lucerna termesztése*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- MÁNDY Gy., SZABÓ L., ÁCS A. 1980: *A borsó – Pisum sativum L.* Magyarország Kultúrflórája III/17., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KÁRPÁTI I., BÁNYAI L. 1980: *A pohánka és a tatárka – Fagopyrum esculentum Mönch., F. tataricum (L.) Gaertn.* Magyarország Kultúrflórája VII/10., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZABÓ L. 1982: *A zab – Avena sativa L.* Magyarország Kultúrflórája IX/1., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BÁNYAI L. 1983: *A pillangósvirágú szálas takarmánynövények termesztése*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. (vörös here, fehér here, korcs here, bíbor here, baltacím, somkóró, tarka koronafürt, szarvaskerep, nyúl-szapuka)
- BARABÁS Z., BÁNYAI L. 1985: *A cirok és a szudánifű – Sorghum bicolor (L.) Mönch., S. sudanense (Pip.) Stapf.* Magyarország Kultúrflórája IX/11., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BÓCSA I., SZABÓ L. 1987: *A lucerna (Medicago sativa L.) és rokonai*. Magyarország Kultúrflórája III/3., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KURNIK E., SZABÓ L. 1987: *A szója – Glycine max (L.) Merrill.* Magyarország Kultúrflórája III/18., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BÓCSA I. 1994: *A tarka koronafürt – Coronilla varia*. Magyarország Kultúrflórája III/9/a., Akadémiai Kiadó, Budapest. (utólag felvett növény, a borítón lévő akvarell is Papp E. munkája!)
- SZABÓ L. Gy. 2010: *A csicsóka – Helianthus tuberosus L.* Magyarország Kultúrflórája VI/16., Akadémiai Kiadó, Budapest.